

Tartu Ülikool

Filosoofia ja semiootika instituut

Mari Kirs

EPIKUROSE EGOISTLIK SÕPRUSE KONTSEPTSIOON

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Toomas Lott (PhD)

Tartu 2015

SISUKORD

ALLIKATE LÜHENDID	3
SISSEJUHATUS	4
1. EPIKUURLIK EETIKA	9
1.1. Nauding kui <i>telos</i>	9
1.2. Ihade piiritlemine	11
1.3. Vahendid eneseküllasuse saavutamiseks	14
2. KASUPÕHINE SÕPRUS	18
2.1. Miks on epikuurlik sõprus egoistlik?	18
2.2. Sõpruse väärtus	20
3. VASTUVÄITED	23
3.1. Kriitikat	23
3.2. Altruistlikud tekstikatkendid	25
3.3. Sõpruse teraapiline mõju meelerahule	27
KOKKUVÕTE	33
SUMMARY	35
KIRJANDUS	37

Allikate lühendid:

Epi Men – Epikurose kiri „Menoikeosele“

De Fin – „*De Finibus*“

DL – Diogenes Laertiuse „Väljapaistvate filosoofide eludest, õpetustest ja ütlustest“

NE – „Nikomachose eetika“

KD – „Peamised arvamused“ („*Kyriai doxai*“)

SV – „Vatikani mõtteterad“ („*Sententia Vaticanae*“)

Fr – Philodemuse „*On Frank Speech*“

SISSEJUHATUS

Epikuurlaste koolkond lähtus oma õpetuses sellest, et kõik inimesed püüdleval õnneliku elu poole. Epikuurliku koolkonna rajaja Epikurose jaoks oli nauding õnneliku elu tingimuseks ehk õnnelik elu on seesama, mis naudinguline elu. Seetõttu leiab Epikuros, et inimesed peaksid juhinduma oma otsuste langetamisel sellest, milline teguviis neile kõige rohkem naudingut pakub. Järelikult on Epikurose hedonist, kelle jaoks on nauding ainuke tõeline hüve. (Erler, Schonfield 2005: 648–649)

Ühtlasi tähendab see, et nauding on iseenesest väärtuslik, s.t nauding ei ole vahend mingi eesmärgi saavutamiseks, vaid on ise eesmärk, mille saavutamiseks kasutatakse vahendeid. Selleks, et naudinguid rahuldada, on tarvis teatud hulk vahendeid, mille vahendiline väärtus tuleneb sellest, et neil on väärtus mingi eesmärgi saavutamiseks. Epikurose jaoks tähendab see seda, et vahendid on väärtuslik niivõrd, kuivõrd nad naudinguid pakuvad. (Zimmerman 2015)

Üks vahenditest, milleta õnnelik elu saavutatav ei ole, on sõprade olemasolu. Antiikajastul oli oluline roll eetikas pühendatud normatiivsetele teooriatele sõprusest (*philia*), sest õigete inimestega lävimine ja sõprussidemete loomine oli nii komponent enda kasvatamiseks kui ka õnne saavutamiseks.

Philia on antiikajastu kontekstis mõistetud laiahaardelisemalt kui tänapäeval. Kreeka *philia* hõlmas nii lähisugulasi, sõpru (*philos*) kui ka inimesi, keda tänapäeval pigem tuttavateks võib nimetada. Vana-Kreekas puudusid tänapäevased seadusandlikud organid, mille võimuses oleks olnud igäühe turvalisust garanteerida, mistõttu olid inimesed sunnitud iseseisvalt suhteid looma, mis nende seljataguse kindlustaks. Seega oli hellenismiajastul suhted erinevate inimestega loodud eelkõige pragmaatilistel kaalutlustel, mis võis peale isikliku kaitstuse tagada ka majandusliku heaolu. Seetõttu on mainimisväärne ka sõprus võõraste välismaalastega (*xenos philos*), kellesse tuli alati austusväärselt suhtuda, sest head suhted võõramaalastega võisid isiklikku kasu tuua.

Seega olla *philos* tähendas kohustuste võtmist ja nende täitmist, et nii enda individuaalne kui ka oma lähikondlaste heaolu tagada. Teatud mõttes oli antiikne sõprus seetõttu teadlikult kaalutletud kooperationsioon, kus vastastikune kohustus kaalub üle sentimentaalsuse ja tunded.

Järelikult, pidi igaüks hankima vajalikud ressursid isiklike suhete kaudu, mistõttu oleks isoleerituses elamine praktiliselt võrdväärne looduslikus seisundis elamine ilma igasuguste seadusteta. Kreeklased olid sotsiaalsed inimesed, kellede jaoks inimseltsist eemaldumine oleks kannatust põhjustanud. Individuaalsus ja eraldatus on pigem dimensioonid, mis on iseloomulikud kaasajale, mille sõpruse mõiste hakkas alles kuju võtma renessansiajastul või hiljemalt 18. sajandi lõpus. (Konstan 1997: 1–18)

Samamoodi on epikuurlased sotsiaalsed olendid ja vajavad oma ellu sõpru, sest sõbrad on nende õnne seisukohast kasulikud, olles peamised turvalisuse tagajad. Seega on sõprussidemete sõlmimine sarnaselt põhjendatud pragmaatilistel kaalutlustel. Ühtlasi on epikuurlaste eesmärgid ajendatud egoistlik-hedonistlikest seisukohtadest – epikuurlane peab tegema seda, mis on tema naudingute huvides, sest naudingute rahuldamine pakub kõige suuremat rõõmu ning kuna sõbrad suudavad meile heaolu ja vabastatust kannatustest pakkuda, siis on sõprade pakutav kasulikkus väärtuslik. (O'Connor 1989: 168–173)

Epikuurlaste kohtumispaiaks sai Epikurose maavaldus Ateenas, mille juurde kuulus aed. Epikurose kool, mis oli tuntud nime „Aed“ järgi, oli tavapäraselt erinevalt avatud peale meeste ka naistele ja orjadele. Epikurose õpetuse järgmine tähendas ennast teatud elustiilile pühendamist, mis peale teoreetilise tarkuse omandamise, nõudis ka õpitu harjutamist, milleks oli vajalik sõprade olemasolu. (Long 1986b: 14–17)

Kuna epikuurlased on huvitatud heaolust, mida nende sõbrad neile pakkuda suudavad, siis sõlmivad nad sõprussuhteid, mis põhinevad vastastikusel kasul. Juba Aristoteles eristas vooruslikkusel, kasulikkusel ja naudingutel põhinevaid sõpruseid, millest kahte viimast pidas kergesti lagunevateks, sest kui üks ei paku teisele enam naudingut ega kasu, saab sõprus otsa. (NE 1156a1–1156a20) Sarnaselt kritiseerib ka Cicero teoses „*De Finibus*“ epikuurlaste kasupõhist sõpruse käsitlust, millest ta järeldab, et epikuurlased ei saa hedonistidena pikaajalisi ja usaldusväärseid sõprussidemeid luua, sest kasu ammendumise korral lõpeb peagi ka sõprus. Ühtlasi tähendab see Cicero hinnangul, et hedonismi piires ei ole võimalik luua usaldusväärsetel põhinevaid pikaajalisi suhteid, sest epikuurlased käivad oma sõpradega läbi ainult niikaua kuni nad kasulikud on. (De Fin 2. 84–85)

See on raskuseks Epikurose hedonismile, sest sõpruse positiivse mõju tõttu on epikuurlaste jaoks tähtsad stabiilsete ja usaldusväärsete suhete olemasolu, kuna need on heaolu

säilitamiseks vajalikud. Selleks, et usaldusväärsele leiduks koht Epikurose hedonismis, peab tema filosoofia kätkema võimalusi stabiilsete sõprussuhete loomiseks.

Lisaks kasulikkusele, mida sõprus pakub, omistab Epikuros näilikult oma kirjutistes sõprusele ka seesmise väärtuse. Õpilausete kogumikus „Vatikani mõtteterad“ (SV) väidab Epikuros, et „sõprus on valitav üksnes iseenda pärast, ehkki see saab alguse kasus“ (SV 23). Samuti on hilisema epikuurlase sulest ilmunud väide, mida esitab Cicero teoses „*De Finibus*“ epikuurlasest eeskõneleja Torquatus, et „sõpradest ja nende naudingutest hoolime samapalju kui endistki“ (De Fin 1. 66–68) Lisaks mainib Epikurose biograafia ja õpetuse kirjapanija Diogenes Laertius, et elutark epikuurlane on vajadusel valmis ka „sõbra nimel surema“ (DL X 120)

Jääb mulje, et sõprust peetakse väärtuslikuks iseendas ning mitte vahendiks naudingute saavutamisel. See on osade õpetlaste järgi Epikurose filosoofia ja sõpruse käsitlemise altruistlik dimensioon, mis tähendab, et sõpradesse suhtutakse omakasupüüdmatult ehk sõbrast hoolitakse ainult tema loomupäraste omaduste tõttu, mitte selle pärast, mida ta on võimeline meie heaolule pakkuma. (Annas 1993: 240–241, Mitsis 1987: 128–130)

Altruismi ja egoismi puhul on küsimuses selles, millest on inimesed motiveeritud. Kuigi egoismis ja altruismis võib ette tulla juhtumeid, kus mõlemale juhul kedagi teist aidatakse, on egoisti ja altruisti lõpphuvid erinevaid. Egoist aitab teisi seetõttu, et ta teab, et see on talle kasulik. Ühtlasi tähendab see, et egoist kasutab teisi inimesi instrumentaalselt, sest kõik tema teod on omakasupüüdlikud ning järelikult on inimene võimeline pealtnäha altruistlikult käituma ainult siis, kui see talle tulus on. Altruismi pooldajad see-eest usuvad, et teatud juhtudel on inimestele iseloomulik tegutseda omakasupüüdmatult, s.t aidata ja hoolida teistest selleks, et neile head teha. Kuna naudingute kogemine on hedonistide eesmärk, siis on hedonismi peetud üheks vormiks egoismist, sest oma naudingute rahuldamine pakub hedonistidele rahulolu. Seega on hedonistide praktiliseks väljundiks käituda omakasupüüdlikult, et oma ihasid rahuldada. (Doris, Stich 2014)

Epikurose egoistlikke ja altruistlikke tekstilõike on raske ühildada, sest kui pidada epikuurlikku sõprust altruismi elemente sisaldavaks, siis tekitab see ebakooskõla Epikurose uskumusega, mis väärtustab üksnes oma naudinguid sellisena, mis ei ole enam vahend mõne kõrgema väärtuseni jõudmiseks. Järelikult, on selle ebakooskõla kõrvaldamiseks vajalik

epikuurlikku sõprust mõista egoistlikel alustel, mis väärtustab üksnes kasu, mida sõbrad pakuvad.

Järgneva bakalaureusetöö eesmärk on näidata, et epikuurlased võivad tänu Epikurose filosoofilisele teraapiale luua püsivaid sõprussuhteid, mille evimine on kasulik mõlema heaolule. Peale selle on eesmärgiks kõrvaldada lahkkelid, mida Epikurose pealtnäha altruistlikud mõtteavaldused tekitavad ning näidata, et viimased on tõlgendatavad inimestele kasu pakuvatena, mistõttu epikuurlased teod on põhjendatavad egoistlikest motiividest lähtuvalt, mitte murest oma sõbra heaolusse. Ühtlasi tähendab see, et sõbrad on väärtuslikud instrumentidena, sest nad aitavad naudinguid maksimeerida.

Olen töö jaotanud kolme ossa: esimene peatükk annab ülevaate sellest, millised on epikuurliku eetika eesmärgid ning millised on vahendid, mis neid eesmärke aitavad saavutada. Mõistes Epikurose seatud eesmärke, on võimalik aru saada, miks on sõprusel niivõrd oluline koht rahumeelses elamises ning miks on sõpruse rajamine egoistlikel kaalutlustel vajalik ja õigustatud. Kui nauding on kõigi huvide ja otsuste keskmeks, siis on sõprus vahend naudingulise seisundini jõudmiseks ning seeläbi vahendiline väärtus. Sõpruse kasulikkuse funktsiooni põhjendamisega tegeleb seega teine peatükk.

Kolmandas peatükis tegelen esmalt probleemiga, mille on püstitanud Cicero Epikurose hedonismile. Selleks, et epikuurlased võiksid pikaajalisi sõprussidemeid luua, peavad nad läbima Epikurose filosoofilise õpetuse, mis loob võimaluse teistega suhtlemiseks. Teiseks tegelen näivalts altruistlikke väidetega, mis muudavad Epikurose eetika ebakooskõlaliseks. Väidan, et neid tuleb tõlgendada kasulike uskumustena oma sõprade kohta, sest neil on teraapiline mõju meie psühholoogilisele heaolule, mis nõuab kindlustunnet tulevikku suhtes. Omades uskumusi oma sõprade ja nende altruistlikke motiivide kohta, tekitab see meis seega rahulolu eluga, vaatamata sellele, et need uskumused ei ole tingimata tõesed, vaid üksnes pandiks meie usule oma sõprade kasulikkusesse. Seetõttu laseb Epikuros oma õpilastel nende enda heaolu nimel ekslikult uskuda, et nende sõbrad neisse omakasupüüdmatult suhtuvad, sest sellest, mis sõprust tegelikult on, on veelgi olulisem kasulikkus, mida see meie ellu toob.

Epikuros oli viljakas autor, kellele Diogenes Laertius omistab ligi 300 pärgamendirulli, millest suurem osa pole siiski säilinud. (DL X 26) Säilinud on kolm kirja – kiri „Herodotosele“,

„Menoikeosele“, „Pythoklesele“ – lühidalt kokkuvõetud õpetussõnade kogumik „Peamised arvamused“ ning õpilauseste kogumik ehk nn „Vatikani mõtteterad“ (SV). (Long 1986b: 17–18)

Kuna suurem osa Epikurose kirjalikest allikatest ei ole säilinud, siis on tema mõtete tõlgendamisel olulise väärtusega ka sekundaarsed allikad, mis kuuluvad kas hilisematele epikuurlastele või konkureerivate filosoofia koolkondade esindajatele. Oma töös kasutan Cicero teost „*De Finibus*“, millest ta esitab epikuurluse kriitika ning mida kaitseb epikuurlane Torquatus. Samuti kasutan Diogenes Laertiuse Epikurose biograafiat, kus muuhulgas pärinevad tema kolm kirja, millest minu tööks jaoks on oluline eetikaga tegelevat kiri „Menoikeosele“, ja õpetussõnade kogumik „Peamised arvamused“ ning lisaks neile kasutan veel õpilauseste kogumikku „Vatikani mõtteterad“.

1. EPIKUURLIK EETIKA

Järgneva peatüki eesmärk on kirjeldada seda, miks epikuurlased peavad kõrgeimaks hüveks naudinguid ning millisel kujul naudingud on eluks vajalikud. Tõeliste naudingute püüdlemiseks on selgitatud inimeste tegelike vajadusi ning kuidas nende abil on võimalik elada nii, et inimene oma eluga rahul oleks.

1.1. Nauding kui *telos*

Epikurose hinnangul püüdleb iga indiviid püüdleb poole, mistõttu õnn kui selline on inimese elus midagi head. Kõik hea, mis kuulub õnneliku elu juurde, identifitseeris Epikuros naudinguga (*hedone*), sest nauding pakub meile kõige suuremat heaolu. Valu (*pathe*) kui naudingu vastand, võrdub kõige suurema kannatusega ning on seetõttu iga hinna eest vältitav. Nauding on seetõttu eesmärk (*telos*) ja ühtlasi motiiv, mida silmas pidades oma otsuseid langetame, sest selle loomuses on meis positiivseid tundeseisundeid luua ning seega meis rahulolu tekitada. (Erler, Schofield 2005: 648–651) Epikuros kirjeldab oma positsiooni reljeefselt kirjas „Menoikeosele“:

„Sellepärast ütleme, et nauding on õnneliku elu algus ja lõpp. Me tunneme ära naudingut heana, mis on primaarne ja loomupärane, sest sellest saab alguse iga meie valik ja hoidumine, ja me naaseme selle juurde, kasutades seda kui hindamisvahendit, et otsustada iga hea asja üle.“ (Ep Men 128)

Epikurose järgi tuleneb naudingu õnnega tuleneb inimeste sünnipärasest käitumisest püüelda kõige hea ja nauditava poole, mis on juba täheldatav laste seas, kes evivad hea ja halva ettehaaramisi ehk mõisteid (*prolepseis*), ilma et nad oleksid kasvatuslike ja sotsiaalsete tõekspidamiste kaudu vääruskumuste küüsi langenud.¹

Lisaks peab Epikuros oluliseks kriteeriumiks hea ja halva eristamisel toetumist tajule (*aisthesis*), millele on omane aistingute kaudu luua ettekujutlusi kogetavast maailmast. Tänu tajudele on võimalik mõista, et nauding on hea ja valu halb, sest tajud on epikuurlaste jaoks alati tõesed. (Lott 2013: 787–788) Tajude ümberlökkamatut loomust selgitab Epikuros järgnevalt:

¹ Ettehaaramised ehk *prolepseis* on epikuurlaste esmased üldised mõisted, mis inimestele kättesaadavad on. Antud mõistete tähendust haarame vahetult ning nendega seotud väidete tõesus on alati õige. Ilmselged tõesed võimaldavad hinnata teisi väiteid, mille tõesus ei ole ilmselgelt kinnitatav.

„Kui sa võitled kõigi tajudega, ei ole sul millelegi toetuda ka siis, kui otsustad nende tajude üle, mille sa väidad olevat petlikud“ (KD 23)

Antud juhul on Epikurose jaoks naudingu poole püüdlamise ja valu vältimise fundamentaalsus niivõrd ilmselge, et ta ei pea selle üle diskuteerimist oluliseks. Seda nendib ka Cicero teoses „*De Finibus*“ epikuurlasest eeskõneleja Torquatus, kes väidab, et naudingu ja valu alusrajavus on samahästi mõistetavad kui lume valgelisus või mee magusus. Nii nagu viimased on iseenesestmõistetavad, on seda ka naudingu võrdsustamise kõrgeima hüvega. (De Fin 1.30)

Summum bonum ehk kõrgeim hüve, mis on inimesele kättesaadav, on kehaliste vaevuste (*aponia*) elimineerimine ja hingerahu (*ataraxia*) saavutamine. Hingerahu saavutamine on kõrgem nauding kui kehaliste kannatuste kõrvaldamine sest, erinevalt kehast, on inimese vaim võimeline reflekteerima olnu ja tulevaste naudingute üle, kuid kehaline on seotud ainult kindla ajahetkega, mis on mööduv. Seega põhjustavad meile hingelised kannatused rohkem valu kui kehalised, sest me kanname mälestusi endaga alati kaasas. Kuna vaim on võimeline võrdlema varasemaid naudinguid, siis suudab vaim tekitada ka uute naudingute ootust. Mälestused mineviku naudingutes võivad leevendada nii praeguseid kannatusi kui ka ootusärevust tulevaste naudingute suhtes. Nii kaua kuni oleme vabad kannatustest, viibime *ataraxia* seisundis. Sealjuures Epikuros ei erista naudingute ja kannatuste vahel vahepealset neutraalset positsiooni, vaid niipea kui puuduvad kannatused, on juba tegemist naudingulise seisundiga. (Irwin 2007: 270–273)

Epikurose hedonistlikud printsiibid, mis omistavad inimese enda naudingule kõrgeima väärtuse, toetuvad kaudselt kürenaikute koolkonna rajaja Aristippose pärandile, kes leidis, et inimõnn seisneb naudingute püüdlamises. Erinevalt epikuurlastest oli kürenaikute jaoks kõige tähtsamaks eesmärgiks kõikvõimalike kehaliste naudingute rahuldamine, mis ühtlasi tähendas luksusliku elustiili harrastamist ning seetõttu kehalise naudingute väärtustamist vaimsete üle.² Kürenaikute eesmärk ei olnud õnnelikkuse kui pikaajalise konditsiooni saavutamine, vaid nende jaoks oli väärtuslik ainuüksi see, mida keegi on võimeline antud ajahetkel kogema. Kui kürenaikud on stereotüüpilised hedonistid, siis epikuurlased vastuoksa hindasid tagasihoidlikku ja askeetlikku eluviisi lähimate sõprade seltsis –

² Kürenaikud ja epikuurlased olid omavahel konkureerivad kontradiktoorsete seisukohtadega hedonistlikud koolkonnad. Kuigi hilisemad kürenaikud üritasid oma hedonismi modifitseerida, ei suutnud nad populaarsemaid epikuurlasi seljatada, mistõttu peagi kaotasid nad oma olulisuse.

tagasihoidlik elu tähendas esmajoones taandumist poliitilisest elust, mis võimuambitsioonidest ajendatuna põhjustab inimesele rohkem kahju kui kasu.

Vaatamata sellele oli epikuurlus tihtipeale väärarusaamade ning süüdistuse küüsis, mis kuulutasid Epikurost kehalisi naudinguid teenivaks. (Erler, Schofield 2005: 634, 642–643) Kirjas „Menoikeosele“ vastab Epikuros väärtõlgendustele tema õpetusest:

„Ei joomispeod ega pidev pidutsemine ega poiste ja tüdrukute nautimine või kala ja kõik muu, mida pillav pidusööök pakub, võib pakkuda naudingulist elu – ainult kaine mõistuslikkus suudab“ (Ep Men 132)

Järelikult õhutab Epikuros oma õpilasi tagasihoidlikult elama ning mitte kehaliste naudingute küüsi langema, sest kuigi kehaliste naudingute täitmine on oluline, ei ole nende valimatu täitmine ratsionaalne. Elus on palju valikuid, millest paljud neist suudavad naudinguküllaseid elamusi pakkuda, kuid Epikurose järgi tekitavad osa neist meis vaid näilikku rahuolu. Seetõttu on vajalik jõuda selgusele, millised on inimestele loomuomased ihad, et mitte püüelda seda, mis meie õnne seisukohast on teisejärgulised. Teine alapeatükk tegeleb seetõttu erinevate ihade klassifitseerimisega, et nende seas eristada vajalik ihad, mille täitmata jätmine kannatusi põhjustaksid.

1.2. Ihade piiritlemine

Inimestel on mitmesuguseid vajadusi ning selleks, et jõuda selgusele vajalike osas, muutub tarvilikuks reflekteerimine ihade üle, mis inimese elu valitsevad. Antud juhul on vajalik jõuda selgusele selles, millised ihad on inimese loomuomased ja millised mitte, sest tihtipeale on inimeste soovid tekkinud ja püsivad illusoorsete vajaduste ja tühjade arvamuste najal, s.t usul, et vajame paratamatute vajaduste rahuldamiseks midagi, mis tegelikkuses vastab ortodokssetele arusaamadele tavapärastest hüvedest, pakkudes meile seetõttu vaid näilikku rahuolu.

Epikuros eristab mitmesuguseid ihasid – paratamatuid, loomulikke, mitteparatamatuid ja mitteloomulikke – ning lisaks kahte tüüpi naudinguid – kineetilisi ja katestemaatilisi. Naudingute peamised karakteristikud on esitatud järgneva tabeli näol:

	Kineetilised naudingud	Katestemaatilised naudingud
Vaimsed naudingud	Möödunu ja tulevaste naudingute üle reflekteerimine	Teadmine, et tuleviku pärast ei pea muretsema ehk eluga rahulolu (<i>ataraxia</i>)
Kehalised naudingud	Protsessid, mille käigus rahuldatakse keha peamised vajadused	Vabastatust kehalistest kannatustest, sh kõigi kehaliste vajaduste rahuldatuse seisund (<i>aponia</i>)

Tabel 1: Naudingute tüübid

Kineetilised naudingud on seotud protsessidega, mis stimuleerivad inimese kehalisi ja vaimseid meeleolusid, nii et kannatused lakkavad olemast, s.t kui X peaks mingil ajahetkel kineetilist naudingut kogema, siis peab X-i seisundis võrreldes varasemaga toimuma konkreetne muudatus, mis pärast toimingu lõppu kasvab üle katestemaatiliseks naudinguks. Kui kineetilist naudingut saab piiritleda konkreetse tegevuse tulemuse kestvusega, siis katestemaatilised naudingud võivad kesta ka pikema aja vältel, tekitades teatud heaolu tunde, mis kaasneb näiteks täiskõhutundega. Viimasele on iseloomulikuks täielik vabastatus kannatustest ja antud seisundi nautimine, mis järelikult tähendab, et on iha täielikult rahuldatud. Kuna kineetilisest naudingust tuleneb katestemaatiline seisund, siis on esimese teise vajalikuks tingimuseks, kuid kineetiline nauding ei ole siiski katestemaatilise naudinguga võrdväärne.

Vabastatus kannatustest on suurim nauding, mida on võimalik saavutada. See siiski ei tähenda, et peaksime oma ihasid rahuldama selleks, et võiksime tunda heaolu, mis tuleneb näiteks söömisest, vaid ihade rahuldamine peab olema ajendatud heaolust, mida need meis tekitavad. (Long 1986b: 65–69)

„Kui väidame, et nauding on eesmärk, siis me ei pea silmas pillavat naudingut ja seda, mis ihaldab naudingu protsessi ennast, vaid peame silmas vabastatust valust kehas ja vaimus“ (Ep Men 131)

Epikurose jaoks on iga nauding iseeneses hea ja valu halb. Sellega ei pea ta silmas seda, et iga tegevus, mis naudingulist kogemust tekitab, on valitav ainuüksi kogemuse enda pärast. Nii nagu naudingutega kui ka paheliste tegevustega, võivad kummagagi kaasneda vastupidised tagajärjed. Näiteks selleks, et oma tervislikku seisundit parandada, võib vajalikuks osutuda ebameeldivate või valulike protseduuride läbimine, mis pikemas perspektiivis kasu toovad. Vastupidiselt tasuks näiteks loobuda alkohoolsete jookide tarvitamisest, sest hetkeline heaolu, mida nende tarbimine tekitab, lõpeb tavapäraselt

peavalu ja kehva enesetundega. Seetõttu peame teatud hetkedel head kohtlema halva ja halva heana. Epikurose jaoks on iga tegu, mis mõne stiimuli ajendil valitud on, olgu see siis positiivne või negatiivne, motiveeritud murest keha tervise ja meelerahu järgi. Epikuros kirjeldab oma seisukohta järgnevalt:

„Iga nauding, oma loomuliku tõmbe poolest, on midagi head, kuid mitte iga nauding ei ole valitav. Samamoodi, iga valu on halb, kuid mitte igast valust ei tule tingimata hoiduda. Siiski, peame oma otsuseid langetama neid mõtteid arvesse võttes ja kaaluma eeliseid ja puuduseid. Teatud hetkedel kohtleme seetõttu head halva ja vastupidi, halba heana.“ (Ep Men 129)

Epikurose ihade analüüs on esmajoones hinnang inimese loomusele ning baasvajadused, mis igale inimesele elamiseks iseloomulikud on, on just taolised tsentraalsed vajadused, mida tark harjumuspäraselt püüab rahuldada. Vajadus toidu, peavarju, riietuse ja lähimate sõprade järgi on ühtlasi nii paratamatu kui ka loomulik vajadus. (Erler, Schofield 2005: 651–652, 657–660)

Loomulike ent mitteparatamatute vajaduste hulka kuuluvad näiteks soovid peenemate toitumise ja jookide järele, milles iseeneses ei ole midagi tauniväärset juhul, kui meie vajadused ei muutu kinnisideedeks. Kehaliste vajaduste rahuldamise ainus eesmärk seisneb valuallika likvideerimises, mistõttu ei saa suurendada oma naudingutunnet, kui janu kustutada vee asemel veiniga. Tänu vaimu reflekteerimisvõimelisusele on võimalik naudingute põhjustatud heaolutunnet tunda erinevalt sõltuvalt sellest, millist vahendit valuallika kõrvaldamiseks kasutati, kuid tegelikkuses ei rahulda suurem nauding kehalisi vajadusi rohkem kui mõni väiksem nauding. Kui ületada mõistlikkuse piirid mittevajalike ihade rahuldamisel, on juba tegemist tühja arvamuse järgimisega. Viimaste hulka kuuluvad ka iha reputatsiooni ja rikkuste järele. Inimesed, kes otsivad naudinguid luksusest, tõenäoliselt kannatavad kas liialdamise või äpardunud iha rahuldamatuse tagajärjel. Läbi õige mõtteviisi leiame, et vähem on rohkem ning ühtlasi ka see, mis teenib meie lõpphuve ning aitab saavutada suurimaid naudinguid. (Long 1986b: 66–67) Epikuros leiab, et kõik, mis vajalik on, on tegelikult käeulatuses:

„Loomupärane rikkus on nii piiratud kui ka kergesti saavutatav, ent tühjade arvamuste rikkus langeb lõpmatusse“ (KD 15)

Järelikult leiab Epikuros, et inimeste elus on palju soove ja ihasid, millela tegelikult oleme võimelised elama, kuid millest lahtiütlemine on raskendatud ühiskonnas valitsevate tõekspidamiste tõttu. Järelikult, on enesekülluslikuks eluks, ehk kõige vajaliku saavutamiseks

ja mitte millestki puudust tundmiseks, tingimata vajalik ihade üle reflekteerimine, sest vastasel juhul üritama täita soove, mille kättesaamine pole inimloomusele tegelikult vajalik.

1.3. Vahendid eneseküllasuse saavutamiseks

Olles analüüsi tulemusel saavutanud tõelise mõistmise vajadustest ja nende piiridest, on epikuurlasel tarvilik kõrvaldada eksiarvamused inimloomuse ja seda kontrollivate nähtuste kohta, sest enda ja maailma loomuse vääriti mõistmine on justnimelt hirmu ja ärevuse põhjustajateks, mis panevad meie õnne sõltuvusse millestki, mis ei ole inimeste võimuses kontrollida. Filosoofia ülesanne on aidata kõrvaldada väärarvamusi, mis elu üle võimust on võtnud ning takistab meelerahu seisundi saavutamist.

Kuigi Epikurose filosoofia põhirõhk langeb moraalfilosoofiale, tugineb see tema füüsikale ja kanoonikale, mis on tema eetika propedeutiliseks aluseks. Epikurose järgi toetuvad enamik meie moraalsetest tõekspidamisest vääradele füüsikalistele eeldustele selle kohta, mis on surm ja hing ning milline roll maailmaruumis on jumalatel. Selleks, et vabaneda hirmust, mida põhjustab näiteks ärevus surmajärgse elu ees, on tarvis välja töötada meetod, mille abil oleks võimalik jõuda tõste väideteni kogetava maailma kohta. Seega, on Epikurose kanoonik ehk epistemoloogia ülesanne leida kriteeriumid (*kriterion*), mis laseks meil väidete tõesuse üle otsustada. (Lott 2013: 783–785) Looduse tundmaõppimise vajadust rõhutab Epikuros kogumikus „Peamised arvamused“:

„Kui meid ei vaevaks mured taevanähtuste ega surma ees ja see meie jaoks kunagi miski ei oleks ning kui lisaks poleks mittemõistmist valude ja ihade piiridest, ei oleks meile vaja looduse uurimist.“ (KD 11)

Tavapärase kreekaliku uskumuse kohaselt on jumalad maailma loonud ning sekkuvad aktiivselt selle kulgu, hoidudes sealjuures silma peal inimtegevusel ning karistades neid tehtud eksimuste eest surmajärgses elus.³ Selleks, et vabaneda ärevusest, mida põhjustab hirm surma ees, oli Epikurose järgi oluline mõista hingeatomite hävimise protsessi, millega tegeles tema atomism.

³ Epikuros ei eitanud jumalate olemasolu, vaid uskus, et jumalad on maailma loonud, kuid ei sekku loodusprotsessidesse ega inimeste asjaajamistesse.

Epikurose jaoks on sünd ja surm piirid, kus inimlik teadvus on võimeline eksisteerima – inimene pole varasemalt mõnes teises kehas eksisteerinud ning samamoodi ei saa see võimalikuks reinkarnatsiooni kaudu. Igas inimeses on hing (*psyche*), mis kehas elu alal hoiab. Hing, nagu ka ülejäänud maailm, koosneb aatomitest, mis lakkab olemast, kui inimene on jõudnud oma maise elu lõppu. Koos hingeatomite lagunemisega, lõpeb ka inimteadvuse eksistents, milleta pole võimalik surmajärgsust kogeda. Seega, kui surm on seisund, mida inimestel pole ühegi konkreetse seisundi kaudu, olgu see siis valuline või naudinguline, kogeda, pole põhjust surma ees hirmu tunda. Seetõttu ei peaks inimene oma otsuste langetamisel lähtuma oodatavatest tagajärgedest, mis talle surmajärgses elus osaks võivad saada, vaid üksnes iseenda tõelistest vajadustest. (Long 1986b: 41–44, 49–51) Surma irratsionaalsest hirmust kirjutab Epikuros järgnevalt:

„Surm on meie jaoks eimiski. Sest lagunenu on tajudeta, aga see, mis on tajudeta, on meie jaoks eimiski.“ (KD 2)

Traditsiooniliselt on vooruseid peetud õnneliku elu komponendiks, olles valitavad üksnes selle pärast, mida voorused meile iseendas pakuvad, kuid Epikurose jaoks on voorused (*arete*) vahendid, mis meie naudinguid teenivad ja seega on hindamatuks vahendiks enesekülluslikkuse saavutamisel.

Epikuurluse kaitsja Torquatus konstateerib, et meelerahu on meie jaoks ainukesena seesmist väärtust omav, s.t selle eesmärk ei ole saavutada enam midagi enam, sest see ise on juba kõrgeim väärtus, mis ei võimalda jätkuvat gradatsiooni. Seda illustreerib ta meditsiini väärtustamisega, mida me ei hinda kui sellist, vaid sellepärast, et see turgutab meie tervist. (De Fin 1. 23) Sama näitega illustreerib ka Diogenes Laertius vooruste osa meie elus. (DL X 138) Torquatus esitab Cicerole retoorilise küsimuse, kui too kahtleb vooruste instrumentaalsuses:

„Need sinu suursugused voorused – kes peaks neid kiiduväärseteks või ihaldatavateks, kui nad ei tekitaks meis naudingut?“ (De Fin 1. 42)

Epikurose voorused moodustuvad Platoni neljast kardinaalvoorusest: arukus (*phronēsis*), vaprus (*andreia*), mõõdukus (*sōphrosynē*) ja õiglus (*dikaiosynē*). Arukus vabastab inimese ärevust tekitavatest mõtetest ja tühistest soovidest, mida pole võimalik täita. Mõõdukus on vajalik selleks, et käitumises korrektiive teha ning juhendada õigetest arusaamadest, sh

mõista oma tegelike vajaduste piire ning vaprus on samamoodi vajalik selleks, et hirmude vastu hakata ning kannatuste põhjustatud valu välja kannatada. (De Fin 1. 42–49)

Õiglus on lepe, mis kujutab endast osapoolte vahelist kokkulepet hoiduda üksteise vigastamisest. Kindlustunne omaenda turvalisusesse on peamiseks motiiviks, miks epikuurlane on motiveeritud õigluslikest aktidest, nagu seadustest, kinni pidama, k.a juhul, kui tal oleks võimalik käituda ebaõiglaselt, ilma et keegi sellest teada saaks.⁴ Kokkulepete rikkumine oleks mõeldamatu, sest ebaõiglane elu on paratamatult täis kannatusi, mida põhjustab elamine kättemaksu hirmus sõna murdmise eest. Õiglus iseenesest ei ole midagi universaalset, vaid vastavalt maale ja selle olustikule varieeruv. Kui mõni seadus ei teeni enam vastastikusest läbikäimisest johtuvat kasu, siis ei ole see enam õiglusliku loomusega ning vajab korrigeerimist, nii et see oleks vastavuses sellega, mis on *nüüdsest* õiglane. (KD 17, 31–38)

Viimaks hinnatakse epikuurlaste seas kõrgelt sõprust (*philia*), mida Epikuros nimetab surematuks hüveks. (SV 78) Seetõttu on tõeliseks õnnelikkuseks sõprus vältimatu eeltingimus. Sõpruse märkimisväärselt suurt rolli ilmestab ka epikuurlaste elamine koos lähimate sõpradega, ühiskondlikust elust tagasi tõmbunult. Epikuros kutsus inimesi üles „elama tagasihoidlikult“, mis iseenesest ei tähendanud isoleerituses elamist, vaid kutsus inimesi poliitilistes intriigidest loobuma ning lähimate sõprade ringis elama. Ühiskonnas väärtustatavad huvid tuginesid Epikurose jaoks vääradele eeldustele, pidades kõrgemaist võimust tulenevaid hüvesid naudingulisteks. Seega, on targem poliitilistest võimumängudes eemale hoida ning elada koos lähikondlastega. Kuna Epikuros rõhutas niivõrd sõprade positiivset mõju inimese elule, siis selleks, et inimene võiks elada enesekülluslikult, ehk saavutada kõik eluks vajaliku, on tarvilik ja sõprade positiivne mõju meie elule. (Long 1986b: 15–16)

Seega on enesekülluslikkusse saavutamiseks ilmingimata vajalik kõrvaldada Epikurose teisi teadusharusid õigesti rakendades uskumused, mis kuidagi inimeste huve ei teeni. Olles vabanenud kammitsatest, mis inimeste otsuseid piiravad, võivad inimesed elada lõpuks nii

⁴ Müüt Gyge se sõrmuse kohta, mis selle kandja nähtamatuks teeb, on *Politeia's* Platoni poolt tõstatatud probleem, mis polemiseerib küsimuse üle, kas inimene käitub moraalselt, kui ta teaks, et tal ei ole ebamoraalselt käitumises võimalik vahele jääda ega karistada saada. Epikurose seisukohast vaadatuna ei oleks kunagi võimalik saavutada usku varjatult jäämisest, isegi kui seniajani ei olda vahel jäänud, mistõttu inimene ei käitub ka antud juhul ebaõiglaselt. (SV 7)

nagu nad ise õigeks peavad, kuid see eeldab siiski õigete tõekspidamiste omaks võtmist, mis on kättesaadav inimestele, kes on vooruslikud, sest vooruslikud inimesed on võimelised eluks tarviliku tarbetust eristama ja seeläbi õnnelikuks saama. Selleks, et olla tõeliselt rahul oma eluga, on tal omakorda vaja lähimate sõprade olemasolu, kes talle seltsi ja tuge pakuvad.

2. KASUPÕHINE SÕPRUS

Kui eelmine peatükk tõi välja eesmärgid, mida epikuurlaste jaoks on oluline saavutada ning vahendid, mis aitavad nende eesmärkideni jõuda, siis teine peatükk toob välja argumendid, mis põhjendavad, miks sõprus evib vahendilist väärtust, mida epikuurlased egoistlikel põhjustel, s.t enda hüvangu jaoks, ära kasutavad. Kuna sõprussuhete loomine on tulus, siis on välja toodud ka põhjused, miks sõprus kasu pakub.

2.1. Miks on epikuurlik sõprus egoistlik?

Epikuurlaste vajadus sõprussuhete järele johtub egoistlikest kaalutlustest, mille tuumas on *ataraxia* kõrgeima väärtusena, mis vabastab ärevustest ja kannatustes, mis on elu üle võimust võtnud. Sõpruse võimuses on rahutust tekitavatest mõtetest ja muredest vabastada. Sekundaarsed allikad, mis arutlevad Epikurose eetiliste põhimõtete üle, kinnitavad samamoodi sõpruse fundamentaalset seotust naudinguga:

„Mida sai öeldud vooruste ja naudingu lahutamatus kooslusest, on võrdväärselt kehtiv ka sõpruse ja naudingu kohta.“ (De Fin 1.68)

Epikurose järgi on voorused kasulikud niivõrd, kuivõrd need aitavad meil elada naudinguküllast elu ning kui sõprust positsioneerida samale lähtekohale kuhu vooruseidki, siis peab paratamatult sõprust niisamuti abinõuks pidama. Nagu voorused aitavad jõuda selgusele meie ihades ja elada mõistuse piires, nii on meil vaja ka sõpru selle pärast, mida nad meile pakuvad, mis omakorda tähendab, et meil on vaja sõpru, sest nad on meile kasulikud. (O’Keefe 2001: 273)

Ka epikuurliku õpetuse kirjapanija Diogenes Laertius viitab vooruse ja sõpruse sarnasusele otstarbekusest alguse saada:

„Julgus ei ole loomulik kink, vaid tuleneb otstarbekusest; ja sõprust põhjustab meie vajadused“ (DL X 120–121)

Samuti on teadused väärtuslikud niivõrd, kuivõrd need aitavad vabaneda hirmudest, mida põhjustavad ekslikud arvamused jumalate kohta. Kuna teadused evivad vahendilist väärtust, aitab ekslike arusaamade asendamine õigetega meelerahu saavutada. Teaduse instrumentaalsusest kirjutab Epikuros järgnevalt:

„Ei ole võimalik vabaneda hirmust kõige tähtsamate asjade ees, mõistmata kõiksuse loomust, vaid muretsedes selle pärast, mis on müütides; seetõttu ei ole loodust uurimata võimalik saavutada täielikke naudinguid“ (KD 13)

Meelerahuni jõudmiseks on vajalik ka sõprade olemasolu, sest ilma seltskonnata ei suudaks epikuurlane naudinguküllast elu elada. Kui naudingud on lõppkokkuvõttes loomupäraselt miski, mille poole nende endi pärast püüdleme, siis sõprussidemete sõlmimine on viis, kuidas on võimalik naudinguid maksimeerida, mistõttu peame neid suhteid ka niivõrd oluliseks õnneliku elu komponendiks. Peale selle, et sõbrad vabastavad meid piinavast üksindusest, pakuvad nad kindlustunnet tuleviku ning kaitstust ümbritsevate ohtude ja ülekohtu eest. Seega, oleme motiveeritud looma teistega vastastikusel kasul põhinevaid suhteid eelkõige enda heaolu silmas pidades, ent olles samaaegselt valmis teiste ees samasuguseid kohustusi täitma.

Epikuurlaste mõttelaadi keskmes on naudingute püüdlemine ning kannatuste kõrvaldamine, seega, tehes valikuid erinevate teguviiside vahel, on nende otsused ajendatud antud seisunditeni jõudmisest. Epikurose egoistlik hedonism, mis peab kõige tähtsamaks enda naudingute rahuldamist, on seetõttu ühilduv psühholoogilise hedonismiga, mille kohaselt on kõik teod alati suunatud enda heaolu kindlustamisele ning see on ka põhjus, miks kaalutleme, kas mingil tagajärje jaoks on vajalik käsitleda halva hea või head halvana. Seetõttu on kõik valikud, k.a sõprade leidmine, põhjustatud hedonistlikust kalkuleerimisest, kus on määravaks saadavate naudingute hulga domineerimine selle üle, millest ilma võib jääda. Kui pealtnäha altruistlik tegu tekitab endale pikemas perspektiivis kasu, siis on see lõppkokkuvõttes epikuurlase jaoks õigustatud teguviis, sest olulisem on siin see, kuidas mingi tegu tema jaoks kasulik on. Seega on epikuurlaste loomuses tegutseda nii, et nende otsused võimaldaksid neil parimaid naudinguid kogeda. (O’Keefe 2001: 273–278)

Kirjas „Menoikeosele“ nendib Epikuros, et olles saavutanud arusaama oma ihadest ning eraldanud tarbetu vajalikest, on võimalik langetada otsuseid, mis on kooskõlas eesmärgiga jõuda *ataraxia* ja *aponia*’ni:

„See, kellel on selge ja kindel arusaam nendest asjadest juhib iga valiku ja hoidumise nii, et kindlustada keha tervist ja meelerahu, mõistes, et see on õndsas elus lõpp ja eesmärk“ (Ep Men 127)

Naudingu ja sõpruse loomupärasele seotusele viitab ka Cicero teoses „*De Finibus*“ vastuseks Torquatuse altruistlikule sõpruse käsitlemisele:

„Ühe sinu väite tunnen ära Epikurose enda hinnanguna, nimelt, et sõprust ei saa lahutada naudingust, ja seda peaks hoidma sellel põhjusel, sest ükski elu ei ole ilma sellela nauditav, sest ilma sellela, ei saa ükski elu olla turvaline ja vaba hirmudest“ (De Fin 2. 82)

Sõprus on vahendilise väärtusega, sest sõprus suudab pakkuda naudingut, et meelerahu saavutada. Seetõttu peab sõprus käsitletav olema nagu voorused ja teised teadused, mis on samuti kasulikud, kuna nende võimuses on vabastada inimesed hirmust ja ängist, mida vääruskumused põhjustavad. Samuti on sõprus võimeline inimestes leevendama ärevust, mistõttu on egoostilikel kaalutlustel põhjendatud sõbra kui instrumendi kasutamine selleks, et garanteerida oma eesmärkide saavutamine. Kuna sõprusele on suur roll meelerahu saavutamisele, on Epikurosel mõjukaid põhjuseid, miks ta on sõprusele omistanud instrumentaalse väärtuse.

2.2. Sõpruse väärtus

Kui Epikuros omistab sõprusele väärtuse ainuüksi selle põhjal, mida see pakub, siis on vajalik mõista, millised on need põhjused, mis muudavad sõpruse niivõrd ihaldatavaks ja oluliseks vahendiks naudingute saavutamisel.

Peamine ja arvatavasti ka kõige tähtsam põhjus, miks sõpru on vaja, tuleneb sellest, et sõbrad on turvalisuse tagatiseks, s.t inimene, kes ootamatu sündmuste läbi elu hammasrataste vahel sattunud on, võib vankumatu kindlustundega pöörduda sõbra poole, kes teda raskel abil kas jõu või nõuga aitab. Järelikult ei pea inimene oma probleemidele üksinda vastu astuma, vaid tal on n-ö turvasüsteem, mis toetab teda siis, kui tal seda vaja on ning see suhe toimib võrdväärsel alustel. Epikuros kirjutab turvatunde saavutamisest, mida sõprus pakub, järgnevalt:

„Seesama arusaamine on loonud kindluse, et ei ole midagi hirksamata sellest, mis on igavene või ainult pikaajaline, ning on pannud ühtlasi mõistma, et keset neid piiratud tingimusi saavutatakse turvalisus ennekõike sõpruse kaudu.“ (KD 28)

Kui inimesel on tunne, et tal on võimalik kellegi poole oma muredes pöörduda ja sealt abi saada, siis ta minetab ärevuse, mida põhjustab muretsemine tuleviku pärast. Muretsemine tuleviku pärast päädib võimalike probleemide üle mõtlemise ja nende ennetamiseks sobivate lahenduste leidmisega, mistõttu inimene ei ela enam olevikus, vaid tulevikus ning ei keskendu praeguse hetke nautimisele, milles ta elab ja mis seetõttu ettearvamatult ruttu

otsa saab, ilma et tegelikult elatud oldaks. Inimene, kes on sunnitud muretsema tuleviku pärast, kannatab vaimse häirituse all, mis ei lase tal saavutada meelerahu, sest ta pole oma eluga rahul. Sealjuures on hirm tuleviku ees vaevus, mis meelerahuni jõudmist ja rahulikku elamist tõkestab. Ühelt poolt aitab sõprade evimine vähendada ohte, mis võivad füüsilisi kannatusi põhjustada, kuid samas tekitada ka mõttelaadi, et tulevikku pole põhjust karta. Kuna sõbrad tekitavad meis turvatunde, mis on vahend meelerahu saavutamiseks, siis on sõbrad vajalikud naudinguteni jõudmiseks. (O'Keefe 2001: 276–277)

Lisaks Aiale leidis epikuurlaste kogukondi ka teistes maa piirkondades, moodustades arvukuselt rohkearvulisi kommuune. (DL X 9) Epikuurlikud kogukonnad ühelt poolt pakkusid ka intellektuaalselt abi, mille eesmärk oli näiteks hoiduda tühjade ihade tekkimisest ja filosoofia kaudu õigete moraalsete hoiakute saavutamine. Olles ümbritsetud sarnaste eesmärkide ja sarnaselt mõtleivate inimestega on lihtsam jõuda oma eesmärkideni, kui kõrval on toetavad sõbrad. Mõttekaaslastega lävimise eesmärk oli seetõttu ka üksindustunde kõrvaldamine, sest nagu turvalisuse puudumise korral, tekitab ka üksindus ärevustunnet tuleviku pärast, sest üksinda on eluraskustega keerulisem toime tulla, kui pole kedagi, kellelt vajaduse korral nõu küsida. (O'Keefe 2001: 278)

Kuna Epikurose hinnangul oli üksik elu täis ohte ja raskusi, siis tõenäoliselt jagab Epikuros Aristotelese arusaama inimese sotsiaalsest loomusest. Inimene kuuluvad ühiskonda ja paratamatult koos teistega elades on tema jaoks loomupärane teistega läbi käia. Sel samal põhjusel ei saa eneseküllane inimene ka piirduda ainult iseenda seltsiga, mistõttu on õnnelikul inimesel vaja sõpra, kes pakuvad seda, millest tal endal puudus on. (NE 1169b1–1169b20)

Seetõttu kirjas „Menoikeosele“ soovitab Epikuros Menoikeosel harjutada tema õpetussõnu nii omaette kui ka kellegagi, kes on temaga sarnane. (DL X 135) Mida rohkem sõbraga koos aega veeta, seda paremini õpime teda tundma. Järelikult on tähtis, et sõprade valimisel ei kiirustataks, sest vastasel juhul võib sattuda inimese otsa, kes teisi ainuüksi ära kasutab, ilma et ta oleks valmis midagi vastu pakkuma. Seega, kui sõber on keegi, keda piisavalt hästi tuntakse, siis oleks epikuurlane tõenäoliselt valmis ka teatud juhtudel sõpruse nimel riskima, sest olles oma sõbra natuuriga tuttav, teab ta, et tal pole põhjust temas pettuda.

Sealjuures, tunneb epikuurlane ära inimese, kes temaga tõepoolest vastastikusel kasul põhinevat suhet tahab luua sellest, et ta on oma sõbra vastu aus, s.t on huvitatud oma sõbra moraalsest arengust ja selle tarbeks on valmis tema vigadele osutama, et ta sõber nendega tegeleda võiks. (Erler, Schofield 2005: 671–674)

Epikuurlastel jaoks on sõprus naudingu saavutamise seisukohast oluline seetõttu, et sõbrad pakuvad turvalisust, kaitstust, seltskonda, lojaalsust ning ausat kõnepruuki, mis ühtlasi aitab saavutada kindlustunnet tulevikku, sest usume oma sõprade kasulikkusesse, ning heatahtlikusse, mida nad panustavad meie enesearengusse. Epikuurlased on teadlikud ohtudest, mida rutates vastu võetud otsused tekitavad, mistõttu nii nagu iga naudingu ja valu puhul kaalutakse tegevuse tagajärgede üle, nii ka sõprade valimisel ei tohi kiirustada, vaid tuleb põhjalikult sõpra tundma õppida, et endal hoopistükkis hiljem suuremaid kannatusi ei tekitataks.

Kui kasupõhist sõprust võib ehk näha teatud mõttes kui ärakasutavat suhet, kus enda huvidega tarbeks kedagi teist ära kasutatakse nii kaua kuni isu täis saab, ilma ise midagi panustamata, siis leian, et Epikuros sõprus, vaatamata selle vajaduste rahuldamisele suunatud loomusele, ei ole teisi ärakasutav, sest selleks, et kasu saada, on mõlemad osapooled teadlikult valmis teist aitama. Epikurose kirjutistest ilmneb suur pieteeditunne nii praeguste kui ka juba lahkunud sõprade suhtes, mistõttu ta kindlasti oli tänulik heaolu eest, mida tema sõbrad talle pakkunud olid. Samamoodi nendib ka Diogenes Laertius, et tark tunneb tänutunnet kõigi oma sõprade suhtes, sh ka nende suhtes, kes nüüdseks tema elust lahkunud on, väljendades seda nii oma sõnades kui ka tegudes. (DL X 118) Meelerahu ja vabastust kannatustest, mida sõbrad aitavad saavutada, on seetõttu ainukene eesmärk, milleks epikuurlane sõpru vajab.

3. VASTUVÄITED

Eelmine peatükk näitas, miks Epikuros arvab, et sõprus on head vahend selleks, et saavutada kõrgemat, naudingulist, hüvet. Epikuros rõhutab, et sõprus on üksnes kasulik, mis toob kaasa kriitilist hoiakut tema pooldava sõpruse kontseptsiooni suhtes. Esimeses alapeatükis on esitatud Aristotelese ja Cicero kriitiline hinnang kasupõhiste sõprussuhetele. Kiire lagunemisohtu tõttu, mis on iseloomulik kasulikkusel põhinevatel suhetel, on Cicero hinnangul hedonistidel võimatu luua usaldusväärseid ja pikaajalisi suhteid. Teises alapeatükis on välja toodud probleem, mille põhjustavad altruistlikud tekstikatkendid Epikurose eetikale ning kolmandas peatükis on välja toodud lahendused, mis kahe esimese alapeatüki probleemid lahendab.

3.1. Kriitikat

Aristoteles eristab kolme võimalust, millest sõprus võib välja kasvada: nauding, kasu ja vooruslikkus. Vooruslik sõprus on naudingulisest ja kasupõhisest sõprusest kõrgem, sest Aristotelese hinnangul võib ainult vooruslikku sõprust pidada tõeliseks sõpruseks, mis on võimalik ainult inimeste vahel, kes ise on head ja vooruslikud ning hoolitsevad teineteisest üksnes murest teise inimese enda pärast. Ühtlasi on vooruslik inimene ka enesearmastaja, kes ei sarnane inimesega, kes oma rikutud loomuse tõttu teeb kõike ainult iseenda pärast. Aristotelese jaoks on enesearmastaja keegi, kes käitub õiglaselt ja teeb üllaid tegusid, mis toovad kasu nii endale kui ka teistele, mistõttu selleks, et oma sõbrast hoolida samapalju kui endast, peab ta ennast kõige rohkem armastada. Altruistlikud teod, mida ta sõbra nimel teeb, pakuvad nii ta sõbrale kui ka endale rõõmu.

See-eest naudingust või kasust alguse saavaid sõprussidemeid pidas Aristoteles inimeste madalamatel instinktidel põhinevateks suheteks – kui nauding, mida sõber pakub, ammendub, siis sellega laguneb ka sõprus. Järelikult on kasupõhised suhted loodud habrastele alustele, mistõttu oleks väärt pidada enda isiklikul huvil põhinevaid suhteid tõelist sõprust hõlmavaks. Seega leiab Aristoteles, et tõeline sõprus on kättesaadav üksnes vooruslike jaoks, kuigi ta nendib, et sellisel kujul sõprust leidub harva, sest selliseid inimesi on vähe. (NE 1156a6–1156b35, 1168a30–1169b1)

Aristotelese jaoks, kes ei ole hedonist, ei ole sõbra omakasupüüdmatu väärtustamine probleemiks, küll on see probleemiallikas Epikurosele, kes egoistliku hedonistina ei saa oma eetika piires üheselt vastuvõetavalt sõpra väärtustada muudel põhjustel kui kasu pärast.

Sarnaselt on kasupõhiseid suhteid kritiseerinud ka Cicero oma teoses „*De Finibus*“, kus ta esitab oma kriitika epikuurliku sõpruse kohta epikuurluse eeskõneleja ja kaitsja Torquatusale. Epikuurluse eeskõneleja ja kaitsja Torquatus esitab Cicero teoses „*De Finibus*“ edasiarenduse epikuurlikust sõprusest. Vaatamata kasule, mida epikuurlased sõprusest ootavad, mainib Torquatus, et epikuurlased võivad ka „sõpradest ja nende naudingutest hoolida samapalju kui endast“ (De Fin 1. 66–68) Kuigi Torquatus üritab Cicerole põhjendada epikuurlikku sõpruse omakasupüüdmatut suhtumist sõpradesse, ei ole see Cicero jaoks aktsepteeritav käsitus, mida hedonistlik filosoofia võiks omaks võtta. Cicero hinnangul ei leidu epikuurlaste seas ruumi tõelisele vooruslikule sõprusele, kus sõpru ja nende huvisid peetakse seesmiselt väärtuslikuks. Kuna epikuurlased on hedonistidena huvitatud ainult isiklikust kasust, mida sõbrad nende heaolule pakuvad, siis ei kohtle nad oma sõpru vooruslikult.

Kui otstarbekus on ainsaks põhjuseks, miks sõprussidemeid sõlmida, siis Cicero hinnangul kasupõhine sõprus kaua ei õitse. Kui otstarbekus, millel sõprus rajaneb, lõpeb, siis hävineb ka sõprus, sest kui inimestevaheline lüli lakkab, siis puudub ka võimalus sõpruse edasiseks säilitamiseks. Seetõttu leiab Cicero, et epikuurlased ei saa väita, et nad hoolivad oma sõpradest sama palju kui endast. Sel põhjusel on Cicero arvates raske uskuda, et epikuurlastest sõprade vahel võiks usaldusväärseid suhteid tekkida, sest neil pole mingit põhjust näidata üles huvi oma sõbra murede pärast. Altruistlikke tundeid saaksid epikuurlased väljendada ainult sel juhul, kui epikuurlased hülgaksid oma egoistlikku hedonismi. (De Fin 2. 78–85) Cicero kirjeldab, miks on altruistlikke suhteid võimatu epikuurlaste vahel luua järgmiselt:

„Lõplikult on tõestatud, et juhul kui nauding on mõõdupuuks, millega kõigele hinnang antakse, siis seal pole ruumi voorusele ega sõprusele“ (De Fin 2. 85)

Probleem, mis Epikurose hedonismile väljakutse esitab seisneb selles, et kasulikkusel põhinevad suhted ei võimalda usaldusväärsete ja kauakestvate sõprussidemete teket. Samas on usaldusväärsete suhete olemasolu epikuurlaste jaoks väga oluline, sest usaldus sõpradesse aitab saavutada meelerahu. Kui epikuurlane kahtleb selles, kas tema sõber on usaldusväärne ja lojaalne, siis ühtlasi võib see talle endale kannatusi põhjustada, sest see

tekitab kahtlusi sõbra tegelikes motiivides. Seetõttu on meelerahu seisukohast ülimalt tähtis oma sõpra täielikult usaldada.

3.2. Altruistlikud tekstikatkendid

Esimeses peatükis on välja toodud, et epikuurlased on paigutanud õnne naudingutesse, mistõttu kõik, mis antud eesmärgi saavutada aitavad on instrumentaalselt väärtuslikud, sh sõbrad. Lisaks sellele omistab Epikuros oma kirjutistes näilikult sõprusele seesmise väärtuse.

Kui Epikuros peab oma sõpru ja nende huvisid vääruslikuks iseendas, siis lisab see osa õpetlaste järgi Epikurose eetikasse altruistliku dimensiooni. Altruism tähendab, et inimene ei ole ainult motiveeritud enda huvide rahuldamisest, vaid leiab, et sõber ise ja tema huvid on samaväärselt olulised kui enda omadki. Kuna sõber ja tema vajadused on head, siis hoolib epikuurlane oma sõbrast tema enda pärast ning ei kasuta teda instrumendina enda soovide rahuldamiseks. (O'Keefe 2001: 270–272)

Epikurose ambivalentsed kirjutised sõpruse kohta võib leida mitmetest allikatest. Katkend, mis kirjeldab sõprust iseenesest väärtuslikuna, pärineb õpilauseste kogumikust „Vatikani mõtteterad“ ja kõlab järgmiselt:

„Sõprus on iseenesest väärt valimist, ehkki see saab alguse kasust“ (SV 23)

Sarnaseid mõtteavaldusi, mis lisavad epikuurlikule sõprusele altruistlikku dimensiooni, leidub ka sekundaarsetes allikates. Cicero teoses „*De Finibus*“ kirjeldab epikuurluse kaitsja Torquatus hilisemate epikuurlaste koolkonna seisukohtade edasiarendust, mille kohaselt sõprus eeldab, et hooliksime sõpradest sama palju kui endast, s.t suhtuksime sõpradesse samamoodi nagu endassegi, ning peaksime nende naudinguid sama olulisteks kui enda omasid. (De Fin 1. 66–68) Samuti mainib Diogenes Laertius, et tark on valmis teatud juhtudel sõbra nimel surema. (DL X 120)

Need seisukohad on osa õpetlaste järgi altruistlikult tõlgendatavad. Nii kaitsevadki Julia Annas ja Philip Mitsis seisukohta, mille kohaselt leidub epikuurlikus sõpruses koht altruismile ehk omakasupüüdmatusetele. Selleks, et jõuda enesekülluslikkuseni, kus inimesele on eluks kõik vajaminev olemas, vajavad inimesed oma ellu tõelist sõprust, mida iseloomustab teise

eest hoolimine ja inimese enda väärtustamine. Annase hinnangul on epikuurliku sõpruse raames võimalik siiras mure teiste heaolu pärast, mis epikuurlastele naudingut pakub. (Annas 1993: 2340–241)

Sarnast positsiooni pooldab ka Mitsis (1987: 128–130), kelle altruistlik interpretatsioon toetub punktile SV23, mis tema meelest on otsene tõestust sellest, et sõprusel on seesmine väärtus. Mitsise jaoks on sõprusel seesmine väärtus, sest sellele on iseloomulik omakasupüüdmatu mure sõpradesse, mida toetab Torquatuse seisukohad, mille kohaselt sõpradest ja nende naudingutest tuleb hoolida sama palju kui endastki, s.t kui minu naudingud on seesmiselt väärtuslikud ja minu sõbrad naudingud on sama väärtuslikud, siis neid tuleb samamoodi kohelda iseenesest väärtuslikena.

Probleem, mis altruistlikust sõpruse käsitlusest johtub on Epikurose eetika ebakooskõlalisus. Altruistlik lähenemine Epikurose moraalfilosoofiale väidab, et Epikurose jaoks on sõbrad ja nende huvid seesmiselt väärtuslikud. Samas on ligimeste omakasupüüdmatu kohtlemine ebakooskõlaline Epikurose egoistliku seisukohaga, mille järgi on kõigi meie valikute motiiviks oma naudingute rahuldamine. Kui kõrgeim hüve on oma naudingute püüdlamine, siis kuidas on võimalik väärtustada ka oma sõbra naudinguid nii nagu enda omasid. Kas teise naudingute võrdsustamine enda omadega ei õõnestaks epikuurlase egoistlikke eesmärgi? Kui pidada sõbra naudinguid enda omadeks ning neile samalaadset tähelepanu pöörata, siis paneb epikuurlane oma õnne sõltuvusse sõbra omast. Järelikult sõltub tema heaolu ja kannatused sellest, kuidas sõber oma naudinguid rahuldab, kuid sel juhul oleks epikuurlasel *ataraxia* saavutamine keerulisem.

Seetõttu on paslik küsida, kas Epikuros võib samaaegselt omada kahte vastandlikku seisukohta ehk olla altruistlik hedonist, s.t inimene, kes kohtleb oma naudinguid võrdväärselt oma sõbra omadega. Kuivõrd põhjendatud on seisukoht, mis väidab, et epikuurlane kohtleb oma sõpra omakasupüüdmatult ja kas see üldse võimalik on inimese puhul, kes peab oma naudingute rahuldamist kõige olulisemaks.

Selleks, et kõrvaldada ebakooskõlalisus, mida altruistlikud tekstikatkendid põhjustavad, peavad problemaatilised väited sobituma Epikurose egoistlikku raamistiku sisse ja sobituma tema eesmärkidega.

3.3. Sõpruse teraapiline mõju meelerahule

Viimase alapeatüki eesmärk on näidata esiteks, et vaatamata Cicero hedonismi kriitikale, on epikuurlastel võimalik püsivaid sõprussuhteid luua ja hoida. Teiseks, on selle alapeatüki eesmärk kõrvaldada ebakooskõla, mida pealtnäha altruistlikud väljaütlemised, mis väidavad, et (a) sõprus on iseenesest valitav ning sõbrast ja nende naudingutest hoolime samapalju kui endistki ning (b) et teatud juhtudel on epikuurlane valmis sõbra nimel surema, tekitavad. Lahendus mõlemale probleemile kasvab välja filosoofia teraapilisusest.

Cicero annab epikuurlaste võimalustele püsivat sõprust kogeda üsna hävitava hinnangu, sest tema meelest ei ole kasulikkus piisav tingimus, mis sõprade vahel usaldusväärsust tekitaks. Selleks, et tõeliselt epikuurlikule elustiili mõista ja sellele pühenduda, oli Epikuros loonud nõude filosoofilise teraapia läbimiseks, mis omakorda teeb usaldusväärsete ja pikaajaliste suhete tekke võimalikuks, sest tema filosoofia on mõeldud üheskoos õppimiseks ja harjutamiseks. Ühtlasi aitavad stabiilsed suhted sõpradega meelerahu saavutada ja säilitada.

Epikurose filosoofia esmane eesmärk oli vabastada inimesed vääradest ettekujutustest, sest inimesed ei tea, mida nad tegelikult ihaldavad ja mis neid motiveerid, mistõttu teevad nad kõike sihitult. Vääradest ettekujutustest vabanemiseks on tarvilik mõista Epikurose õpetusi füüsikast ja kanoonikast. Olles vabanenud väärarvamustest ning kõrvaldanud ebavajalikud ihad, on vajalik omaks võtta õige mõtteviis, mis seisneb filosoofia kui õige eluviisi omandamises. Seega on Epikurose jaoks filosoofia teraapiliste omadustega, mille eesmärk on inimesi õigele teele juhtida.

Peale selle, et filosoofia aitab jõuda meie tõeliste vajadusteni, aitab filosoofia jõuda ka õnneliku elu ära tundmiseni, sest igaüks, kes suudab mõista inimkonda juhtivate väärtuste tühisust ning konventsionaalsetest hüvedest lahti öelda, võib ennast pidada edukalt Epikurose teraapia läbinuks ning seega ka targaks. (Nussbaum 2009: 104–112, 115–117) Epikuros kirjutab filosofoerimise olulisusest meie heaolule järgnevalt:

„Ei ole vaja filosofoerimist teeselda, vaid tegelikult filosofoerida; meil pole ju vaja näida tervena, vaid tõesti terve olla“ (SV 54);

„Filosoofilises vaidluses saavutab kaotaja rohkem, kuna ta õpib midagi juurde“ (SV 74)

Nagu mainitud, seisneb filosoofia teraapilisus inimese terveks ravimises. Seetõttu on tarvilik tunda Epikurose eetilisi seisukohti ja ühtlasi neid harjutada, sest ainult sel viisil on võimalik

Epikurose teoreetilisi seisukohti kinnistada. Seetõttu väljendub Epikurose eetika kahes dimensioonis: esiteks, teoreetilise õpetusena, mille tuumaks on tema õpilausete pähe õppimine ning teiseks, praktilisena õpetusena, mis väljendub õpetatu rakendamisega igapäeval, milleks on vajalik lähimate sõprade olemasolu.

Kaaskondlaste olemasolu on oluline, sest tänu intellektuaalsele seltsile on võimalik Epikurose õpetust koos harjutada, mis omakorda loob võimaluse teineteise tundma õppimiseks. Usaldusväärse tekkimiseks on esmalt tarvilik teist tundma õppida ja selle parimaks realiseerumise võimalikkuseks on Aias üheskoos Epikurose õpetust harjutada. (Erler, Schonfield 2005: 646–647) Kirjas „Menoikeosel“ rõhutab Epikuros harjutamise olulisust tema õpetuse mõistmiseks:

„Harjuta neid [Epikurose õpilauseid] ja kõike muud, mis sinna juurde kuulub öösel ja päeval, nii omaette kui ka kellegagi, kes on sinu sarnane; siis iial, ei unes ega ilmsi, ole sa häiritud, vaid elad nagu jumal inimeste seas.“ (Ep Men 135)

Nii nagu kõik teised, vajab ka hedonist sõpru selleks, et saavutada enesekülluslikkus, mistõttu erineb Epikurose positsioon varasemate hedonistide, kürenaikute, käsitlest vaimse komponendi poolest. Kui vaimsed naudingud pakuvad epikuurlaste jaoks kehalistest suuremat rahuldust, siis on samamoodi ilmtingimata vajalik sõpradevahelise vaimse side olemasolu, mis kürenaikutel puudus. Kui sõprus seisneks ainult kehaliste vajaduste rahuldamises, siis ei pruugiks siit lähedast suhet välja kasvadagi. Kuid kuna epikuurlaste jaoks on niivõrd oluline üheskoos harjutamine, mis sundis neid koos aega veetma, siis pakkus epikuurlastele heaolu juba see, et neil on võimalik kellegagi õppida. (Annas 1993: 231–232)

Peale selle, et on vajalik, et leiduks keegi, kellega koos harjutada, on samaväärselt oluline, et meie kõrval oleks keegi, kes kontrolliks kõrvalvaataja pilguga meie tegevust ning oleks võimeline sellele hinnanguid jagama, sh hindama seda, kas meie tegevused ja ihad on tõeliselt kooskõlas Epikurose õpetusega.

Avatus kahe sõbra vahel saab eksisteerida ainult läbi aususe (*parrhesia*) ja siira kõne. Harjutades ja praktiseerides koos kaaslasega, võimaldab see teist indiviidi tundma õppida, sh saada teadlikuks teineteise tugevamatest ja nõrgematest külgedest. Seega tundes oma sõpra piisavalt hästi, oleme võimelised tajuma, kui ta käitub loomuvastaselt või on langenud mitteloomulike ihade küüsi. Aususe ja siira kõne eesmärk on läbi konstruktiivse kriitika oma

sõbra vigadele osutada, et ta seeläbi moraalselt kasvada võiks ning vääradest väärtushinnangute langetamisest eemale hoiaks.

Kuna iga inimene ei suuda hoomata täielikult oma tõelist loomust, siis on vajalik sõprade olemasolu, kes teise tundmatu ala kohta järeldusi oleksid võimalise tegema, mistõttu sõprade tagasiside on osa praktilisest teraapiast. Siirus ja ausameelsus saab võimalikuks ainult sõprade vahel, kes on huvitatud teineteise vaimsest arengust ning usaldavad teineteist, sest see teeb võimalikuks hukkamõistuta oma murede jagamise ning tekitab teadmise, et keegi on mu probleemidest huvitatud.

Kuigi Epikurosel endalt ühtegi siirusealast kirjatükki pole, kirjutas epikuurlane Philodemus ausa kõne rollist õpilaste moraalsuse arendamisel, mis on oluliseks nii sõpradevahelise kui ka õpetaja-õpilase suhtes, kõneldes seetõttu teatavast „sõpruse tehnikast (*philotechia*)“ omandamisest. Mida õpilane tahab, on ravim ja seetõttu on ta valmis ennast andma oma terapeudi kätte, kes heatahtlikult osutab tema puudustele, millest õpilane ise teadlik ei ole. Õpilane võtab kriitika vastu ning kasutab seda sihipäraselt selleks, et ennast muuta. Seetõttu võib öelda, et Epikuros on terapeut, kes annab oma õpilastele juhtnöörid, mille järgi elama peab. Sealjuures ei ole sõprus õppetükk, mida on teoreetiliselt selgeks vaja õppida, vaid pigem on see rakendusliku rolliga, mille kaudu on võimalik oma elujärge parandada ning ühtlasi saavutada *ataraxia*. (Erler, Schofield 2005: 672–674) Philodemus kirjutab, milles seisneb ausa kõne asjakohasus sõpruses:

„Kuigi mitmeid häid asju tuleneb sõprusest, ei ole ükski neist niivõrd oluline, kui et leiduks keegi, kellele südant puistata ja kuulata, kui ta ise seda teeb.“ (Fr 28)

Järelikult on ausameelsus samavõrd oluline usaldusväärsete suhete tekkimisel, kui Epikurose õpetuse ühine harjutamine, sest ausameelsus eeldab sõbralt enda pühendamist sõbra moraalsesse arengusse. Inimene, kes poleks huvitatud pikaajalisema suhte loomisest, ei panustaks niivõrd palju oma aega teise inimesse, kui tal selle suhte puhul muid kaugemaleulatuvamaid eesmärke ei oleks. Panustades teise moraalsele arengule, ollakse kindlad, et sõber käitub sarnaselt.

Seega on vaatamata Cicero hinnangule, epikuurlastel võimalik luua püsivaid hedonistlikke sõprussuhteid, mis põhinevad usaldusväärsusel. Meelerahu saavutamiseks on vaja sõpru, kes oleksid pikaajaliselt pühendunud oma sõbrale. Pikaajaline pühendumus kasvab tänu

sõbra tundma õppimisele lõpuks usaldusväärseks ning usaldusväärseks on omakorda vaja, et sõbrad teineteisega ausad oleksid ja midagi teineteise eest ei varjaks.

Teine raskus, mida altruistlikud seisukohad põhjustavad, on ebakooskõlalisus Epikurose teiste seisukohtadega. Selleks, et seda raskust kõrvaldada, tuleb altruistlikult kõlavaid lauseid (a) tõlgendada kui kasulikkust kuulutavate uskumustena.

Väidan, et Epikuros lõi sõprusest käsitle, mis võimaldab hedonistlikke printsiipe järgivatel inimestel kõige kasulikumal ja usaldusväärsemal kujul omavahelist sõprust säilitada. Selleks tuleb pealtnäha altruistlikke seisukohti tõlgendada praktiliste uskumustena, mille otstarve seisneb nende kasulikkuses meie vaimsele heaolule, olles seega oluline komponent *ataraxia* saavutamisel. Järelikult on Epikurose kontseptsioon sõprusest osa filosoofiast kui teraapiast, mille ülesanne on psühholoogilist heaolu kindlustada.

Epikurose jaoks on oluline, et tema õpilased uskusid, et tulevik ei põhjusta kannatusi, sest see on oluline osa meelerahu saavutamisest. Seda mõtteviisi aitab kujundada sõprus ja kindlustunne, mida pakub usk sõprade abisse. Kasulikkuse kuulutamisega on Epikurose jaoks primaarne tagada oma õpilaste psühholoogiline heaolu. Seetõttu kuulutab Epikuros järgnevat:

„Olles looduse uurimisel siiras, sooviksin ma pigem oraakli kombel kuulutada kõigile inimestele kasutoovat, isegi kui keegi seda ei taha mõista, kui ei nõustuda teiste arvamustega ja nautida pidevalt osaks saavat kiitust, mis tuleb paljudelt“ (SV 29)

Kui Epikurose peamine eesmärk on oraakellikult kuulutada kasu, mida erinevad vahendid heaolule pakkuda suudavad, siis ma arvan, et Epikurose jaoks on tähtsaimaks oma õpilastes usu sisendamine sellesse, et tulevik on igal võimalikul moel kindlustatud.

Ühtlasi on minu meelest selline roll ka sõprusel – Epikurose altruistlikud väited sõpruse kohta sisendavad tema õpilastesse kasulikke uskumusi, mis võimaldavad neil õnnelikult ja häirimatult oma elu elada. Ainuüksi usk oma sõprade altruistlikkusesse loomusesse ravib neid vabaks hirmudest, mis ärevust võivad tekitada, mistõttu võib öelda, et sõprus on teraapiline vahend, mis aitab meelerahu säilitada.

Seega, on epikuurlastel kasulik omada uskumusi (a), sest ainuüksi mõte, et mu sõber suhtub minusse kui võrdsesse, mitte kui mõnda objekti, mis mõneks otstarbeks kasulik on, on tõendiks sellest, et ma võin oma sõpra usaldada ja loota tema abile, kui mul seda tarvis on.

Epikuros väljendab uskumise sõpruse kasulikkuse rolli oma moraalifilosoofias kogumikus „Vatikani mõtteterad“ järgmiselt:

„Me ei vaja kasu oma sõpradelt nii palju, kui me vajame usku sellesse kasusse“ (SV 34)

Seega Epikuros rõhutab, et tähtsam sellest, mis sõprus tegelikult on, on usk selle kasusse. Seetõttu on minu meelest Epikuros loonud arusaama sõprusest, kui parimast võimalikust viisist, mis võimaldab epikuurlastel võimalikult kasulikult sõbrad olla. Kui üks osapool usub, et teine teda usaldab ja väärtustab, siis ühtlasi puudub vajadus ka teisel selles kahtlemiseks, mistõttu püsib nende sõprus kindlatel alustel. Järelikult on Epikuros loonud oma sõprusest parema kuvandi, mis võimaldab sõpru saada ja püsivalt enda juures hoida.

Siiski on epikuurlaste jaoks meelerahu ainukesena seesmist väärtust omav, mistõttu näilikult altruistlikud väiteid sõpruse kohta on lihtsalt kasulik uskuda, sellepärast et Epikuros tahab meile kasulikkust kuulutades ebameeldivaid mõtteid eemal hoida. Järelikult on sõpruse puhul tähtsam see, mida me selle kohta usume, mitte see, mis ta tegelikult on. Seetõttu ma arvan, et Epikuros on teadlikult oma õpilastesse sisendanud ekslikke uskumusi, mis moodustab osa tema teraapilisest ravist meelerahuni jõudmisel ja selle säilitamisel. Isegi, kui ta laseb oma õpilastel ekslikult uskuda, et keegi väärtustab neid iseendas, on seda ainult kasulikkuse eesmärgil tarvilik uskuda, sest see aitab säilitada meelerahu.

Diogenes Laertius järgi on epikuurlane teatud juhul valmis ka sõbra nimel surema. (DL X 120) Antud juhul tundub raske hedonistlikel põhjustel põhjendada, miks peaks epikuurlane olema valmis teise nimel surema, arvestades, et elu lõpp tähendab naudingute kogemise lõppemist. Juhul, kui tark on andnud lubaduse, et ta on nõus sõbra nimel surema, siis tõenäoliselt ta oma otsusest ei taganeks, sest sõbra hooletusse jätmine tekitab epikuurlases rohkem kannatusi kui tema enda piinamine. Epikuros kirjutab valust, mida põhjustab lähedase reetmine järgnevalt:

„Tark ei tunne piinatuna rohkem valu [kui piinatava sõbra pärast; kui ta aga hooletusse jätab] sõbra, on kogu tema elu reetlikkuse tõttu rahutu ja segipaisatud.“ (SV 56–57)

Arvatavasti leiab Epikuros analoogselt seaduse rikkumisega, et isegi juhul, kui me seaduseid rikume ja keegi meile jälile ei jõua, elame pidevas vahelejäämise hirmus, siis samamoodi ei saaks me säilitada meelerahu, kui oleme oma sõbra mingil põhjusel häтта jätnud. Seega, kui epikuurlane peaks valima, kas teatud juhul sõbra nimel surra, arvestades, et surma ei ole

meie jaoks eimiski (KD 2), või ta reetma ja ülejäänud elu kannatustega elama, siis on tõenäoliselt targem epikuurlase seisukohast ennast ohverdada, kui ülejäänud elu kannatama. Seega, võib öelda, et teatud mõttes on epikuurlane valmis surema egoistlikel kaalutlustel, sest ta ei suudaks elada mõttega, et tema peab kellegi teise pärast kannatama ja seetõttu oma elu piineldes elama, sest kui surma on midagi, mis on meie jaoks eimiski, siis ei ole põhjust ka seda karta. (O'Keefe 2001: 302–303) Seetõttu epikuurlane teab, et

„Kui tark hädavajadustega silmitsi seisab, teab ta, et pigem tuleb anda kui saada; sellise enesega rahuolu aarde on ta leidnud“ (SV 44)

Esiteks, on Epikurose hedonismi raames võimalik luua püsivaid sidemeid, milleni jõudmine saab võimalikuks läbi filosoofilise teraapia rakendamise, sest selleks on vajalik sõprade olemasolu, kelledega ühise harjutamise ja ausameelsuse kaudu pikkamööda saab võimalikuks usaldusväarsuse teke.

Teiseks, tuleb Epikurose altruistlikke mõtteavaldusi pidada praktiliseks uskumusteks, mida Epikuros kui terapeut paneb meid uskuma, et võiksime täie kindlustundega luua usaldusväarsusel põhinevaid suhted. Praktilisi uskumusi on kasulik uskuda, sest need vabastavad meid vaimsetest kannatustest, mis takistavad *ataraxia*'ni jõudmist. Seega, omades ekslikke uskumusi, on need lõppkokkuvõttes meile endale kasulikud, sest rõõm, mida see meile pakub, tagab rahulolu eluga ning ühtlasi võimaldab meil sõpradega häid suhteid säilitada, kuigi meie eesmärk sõprussuhete loomisel seisneb kasus, mida see meile pakub. Seetõttu leiab Epikuros, et tema ülesanne on inimestele kuulutada kasulikkust, isegi siis, kui tema põhimõtted ei too laialdast kiitust inimestel, kes nende tegelikku sisu ei mõista.

KOKKUVÕTE

Järgnevalt võtan kokku töös esitatud argumendid ja järeldused. Jagasin töö kolmeks suuremaks peatükiks. Esimeses peatükis oli kirjeldatud epikuurlaste eesmärki elada nauditavat elu ja kuidas õigeid vahendeid kasutades on võimalik saavutada enesekülluslikkus.

Teises peatükis olid välja toodud argumendid egoistlikku sõpruse kasuks. Kuna nauding, mis avaldub vabastatuses kannatustest ja meelerahuna, on epikuurlaste elu keskmes, siis on sõpruse just vahendiks, mille võimuses on inimesi kannatustest vabastades. Ühtlasi on sõprus viis, kuidas maksimeerida oma naudinguid, sest sõpradega lävimine võimaldab pakkuda heaolu turvalisuse ja kaitstuse näol. Järelikult on epikuurlastel iseenda heaolu nimel kasulik sõprussidemeid sõlmida, sest nende egoistlikud ajendid motiveerivad neid suurimat heaolu otsima, mida sõprus pakkuda suudab. Lisaks turvalisusele, on sõprus kasulik ka seetõttu, et sõpradega on meeldiv koos aega veeta, rahuldades suhtlemisvajadus ning olles vasturohuks üksinduse vastu.

Kolmas peatükk tegeles vastuväidetega, mis leidsid, et epikuurlik sõprus ei suuda oma hedonistliku loomuse tõttu püsivat sõpradevahelist sidet pakkuda ja evib altruistlikku dimensiooni, mis peab sõpra iseendas väärtuslikuks.

Esiteks, kasupõhiste suhete kriitika kohaselt on kasulikkusel põhinevad suhted kiiresti lagunevad, sest nende eesmärgiks on ainult enda isiklike vajaduste rahuldamine, mistõttu ei saa selle väite kohaselt epikuurlased pikaajalisi suhteid luua. Vastupidi, on epikuurlaste filosoofilise teraapia kaudu võimalik teineteist tundma õppida ning ühtlasi saavutada piisav usaldus teineteise suhtes, sest stabiilsete suhete olemasolu on neile endile ainult kasulik. Seetõttu on epikuurlased motiveeritud sõpradega koos aja veetmisest ning ausa kõne kaudu teineteist parandada.

Teiseks, Epikurose sõpruse käsitlemise omakasupüüdmatu kontseptsiooni pooldajad toetusid oma argumentatsioonis tekstikatkendile, mis pärinesid Epikurose, tema õpilaste ja järgijate käsikirjadest. Need näisid otseselt Epikurosele omistavat omakasupüüdmatut suhtumist sõpra. Leidsin, et antud tekstikatked ei olenud piisavad, et õigustada Epikurosele sellise positsiooni omistamist. Mitte miski, mida Epikuros väidab oma sõprust olevat, ei viita sellele, et ta hülgaks oma egoistlik-hedonistlikud seisukohad ja kohtleks oma sõpru omakasupüüdmatult. Sõprus on igal juhul paratamatu tingimus enesekülluslikuks eluks, sest

see pakub meile kõige suuremat heaolu, milleks on turvalisuse kindlustamine ja meeldiva seltskonna tagamine selleks, et kõige paremini epikuurlikku elustiili omandada. Kuna sõprus on niivõrd oluline psühholoogilise heaolu komponent, siis on vaja uskuda kasulikkusesse, mida sõprade olemasolu meie meelerahule juurde annab, isegi kui nende tegelik sisu ei ütle, mis sõprus tegelikult on, vaid mida meil kasulik uskuda on.

Uskudes kasulikkusesse, mida Epikuros niivõrd oluliselt rõhutab, on sõprus teraapiline vahend, mis võimaldab meil uskuda oma sõprade usaldusväärsusesse ning kõrvaldada hirmud, mida elu ilma sõpradeta põhjustada võib. Seetõttu aitab sõprus kõrvaldada ka hirmud tuleviku ees, mis ei lase meil olevikus elada, vaid põhjustab muret tuleviku ees, lastes seega hirmul enda elu võimu võtta. Seetõttu on sõprus kasulik vahend, mis aitab ärevusest võitu saada ning hästi elada.

SUMMARY

My bachelor's thesis „Epicurean conception of egoistic friendship“ is divided into three chapters. In the first chapter, I described the goals that Epicureans have set in order to live an enjoyable life and what kind of instruments are necessary to live a self-sufficient life.

Second chapter supports the idea that Epicurean friendship is egoistic. Since pleasure, which constitutes in peace of mind and freedom of disturbance, makes life worthwhile, friendship is an instrument that can help us to achieve our goals. Also, friendship helps us to maximize our pleasure because friendship affords us security and protection. Therefore, Epicureans are motivated to form friendships for egoistic reasons – they are interested in their well-being and friendship is a way to get what they want. Beside security, friendship is useful because it offers us company and helps to get rid of loneliness.

The third chapter deals with objections.

Firstly, friendships based on usefulness are according to the critics very fragile and focused on satisfying only our own needs and because of this friendships based on utility are not long lasting. On the contrary, Epicureans have enough reasons to get to know each other that allows them to trust one another and build a stable relationship. Thus, Epicureans are motivated to spend time with their friends and through frank speech change their friend's character for the better.

Secondly, scholars who supported an altruistic conception of Epicurean friendship relied on fragments that belonged to Epicurus, his students and followers in order to demonstrate that friendship was altruistic. I found that their position was not justified. Nothing that Epicurus states about his concept of friendship demands him to abandon his egoistic hedonism position and treat one's friends altruistically. Friendship is a necessary requirement for a self-sufficient life because it offers us the most pleasure in order to secure our safety and provide us with pleasant company so we could master the Epicurean lifestyle. Friendship is also an important part of our psychological well-being and because of this we have to believe in its altruistic dimension even if it does not state what friendship really is but merely what is useful for us to believe.

Epicureans treat friendship as a therapeutic instrument that helps us to trust our friends and eliminate irrational fears. Because of this, friendship also eliminates fears that we may have about the future which controls our lives and does not allow us to live in the present. Hence, friendship is an useful tool that enables us to live peacefully.

KIRJANDUS

Annas, J. 1993. *The Morality of Happiness*. Oxford University Press.

Annas, J. 2001. *Cambridge Texts in the History of Philosophy – Cicero, On Moral Ends*. Cambridge University Press.

Algra, K; Barner, J; Mansfeld, J; Schofield, M. 2005. *Cambridge History of Hellenistic Philosophy*. Cambridge University Press.

Aristoteles. 2007. *Nikomachose eetika*. Ilmamaa.

Diogenes Laertius. 1979. *Lives of Eminent Philosophers In Two Volumes II*. Harvard University Press

Doris, J; Stich, S. 2014. *Moral Psychology: Empirical Approaches*. Viimati külastatud 07.05.15 aadressil <http://plato.stanford.edu/entries/moral-psych-emp/#EgoVsAlt>

Irwin, T. 2007. *The Development of Ethics – A Historical and Critical Study. Volume I: From Socrates to the Reformation*. Oxford University Press.

Konstan, D. 1997. *Friendship in the Classical World*. Cambridge University Press.

Mitsis, P. 1987. *Epicurus on Friendship and Altruism*. Oxford Studies in Ancient Philosophy, 5, lk 127–153

Nussbaum, M. 2009. *The Therapy of Desire: Theory and Practice in Hellenistic Ethics*. Princeton University Press.

Long, A.A. 1986b. *Hellenistic philosophy – Stoics, Epicureans, Sceptics*. University of California Press.

Long, A.A; Sedley, D.N. 1987. *The Hellenistic Philosophers. Volume I translations of the Principal Sources, with Philosophical Commentary*. Cambridge University Press.

Lott, T. 2013. *Epikurosest*. – Akadeemia, nr 5, lk 781–797.

O'Connor, D.K. 1989. *The Invulnerable Pleasures of Epicurean Friendship*. Greek, Roman and Byzantine Studies, 30, lk 165–86.

O'Keefe, T. 2001. *Is Epicurean Friendship Altruistic?* Apeiron, 34, lk 269–305

Rein, K. 2013. *Peamised arvamused. Ütlused.* – Akadeemia, nr 5, lk 771–781.

Zimmerman, M, J.2015. *Intrinsic vs. Extrinsic Value.* Viimati külastatud 07.05.15 aadressil <http://plato.stanford.edu/entries/value-intrinsic-extrinsic/#Oth>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Mari Kirs _____

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 27.10.92 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

_____ Epikurose egoistlik sõpruse kontseptsioon _____

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Toomas Lott _____,

(*juhendaja nimi*)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ 07.05.15 _____ (*kuupäev*)